

בדין וידיוי ערב יום הכיפורים

(א) זה לשון הטור סי' תר"ז: ולענין חזרת הש"ץ את הוידיוי במנחה כתב האבי עזרי שאין לו להחזיר כיון שאינו יכול לאומרו באמצע התפלה כמו בשאר התפלות וגם כי לא נתקן במנחה אלא משום גזירה שמא יארע אונס. וכן דעת הרי"ץ גיאת. וכן נוהגין באשכנז. ורב האי כתב אין מנהג שיתוודה ש"ץ במנחה וכו'. אבל רב עמרם כתב ש"ץ אומר וידיוי במנחה להוציא שאינו בקי וכן נוהגין בספרד. ע"כ. ולהלכה פסק הרמ"א בסי' תר"ז סעי' ה' כדעת הראשונים דאין ש"ץ חוזר ומתודה בעיוה"כ.

וצ"ב במה נחלקו הראשונים הנ"ל.

(ב) מקור דין וידיוי ביוה"כ ובערב יוה"כ הוא ביומא דפ"ז ע"כ. והתם איתא: ת"ר מצות וידיוי עיוה"כ עם חשיכה. אבל אמרו חכמים יתודה קודם שיאכל וישתה שמא תטרף דעתו בסעודה. ואע"פ שהתודה קודם שאכל ושתה, מתודה לאחר שיאכל וישתה שמא אירע דבר קלקלה בסעודה. ואע"פ שהתודה ערבית יתודה שחרית יתודה במוסף, במוסף יתודה במנחה, במנחה יתודה בנעילה וכו'. ע"כ.

הנה בדין וידיוי של ערב יוה"כ כתב התנא שאף שהתודה לפני שאכל ושתה חוזר ומתודה לאחר שיאכל וישתה, אבל לא קבע לוידיוי נוסף זה זמן. ומצאנו שנחלקו בזה הראשונים.

ז"ל הרמב"ם, פ"ב מהל' תשובה הל"ז: ואע"פ שהתודה קודם שיאכל חוזר ומתודה בליל יוה"כ ערבית וחוזר ומתודה בשחרית במוסף ובמנחה ובנעילה. ע"כ. המתבאר מדבריו שאחר שיאכל וישתה שהזכיר התנא הוא בתפילת ערבית. ואילו הרמב"ן כתב: נראה לפי דקדוק הלשון הזה שאין הוידיוי שהוא מתודה לאחר אכילה בתפילת ערבית וכו' ועוד הא דקתני דמצות וידיוי עיוה"כ הוא עם חשיכה דהיינו לאחר שיאכל וישתה, אלא שהקדימו לו חכמים להתודות קודם שיאכל משום שמא תטרף דעתו בסעודה. ועלה קאמר שאע"פ שהצריכו לו להקדים ולהתודות עיקר הוידיוי לא הפסיד את מקומו, וצריך להתודות לאחר שאכל ושתה, דהיינו עם חשיכה, ואילו ערבית לא מיקרי לאחר שאכל ושתה דלאו סמוך לאכילה הוא וכו'. ע"כ. המתבאר מדבריו שאחר שיאכל וישתה דקאמר התנא הוא עם חשיכה קודם כניסת יוה"כ. [ובמג"א סי' תר"ז סעי' ה' הביא בשם השל"ה שראוי להחמיר להתודות אחר אכילה קודם חשיכה כדברי הרמב"ן] וצ"ב במה נחלקו הראשונים.

(ג) הרמב"ן בהמשך דבריו מבאר שוידיוי עיוה"כ וידיוי יוה"כ שני דינים הם.

כ"כ שם: אלא משמע דהכי קתני מצות וידוי של ערב יום הכיפורים שצריך להתודות כדי שיכנס ליום בתשובה הוא עם חשיכה סמוך ליום עצמו שלא יהא שהות לחטוא בין הוידוי והיום, אבל חששו חכמים שמא תטרף דעתו בסעודה וימנע בשכרותו מן הוידוי לפיכך התמירו עליו להתודות קודם אכילה וחוזר ומתודה בזמנו עם חשיכה סמוך ליום עצמו שמא אירע דבר קלקלה של עבירה בסעודה. וידוי של ערבית שהוא וידוי של יוה"כ עצמו לא קתני דודאי מתודה הוא ביוה"כ, אלא קתני אע"פ שהתודה ערבית מתודה שחרית וכל היום שמא אירע דבר עבירה כל היום דיוה"כ עם חשיכה הוא מכפר. ע"כ.

ההבדל בין שני הוידויים הוא במהות: וידוי ערב יום הכיפורים הוא וידוי של תשובה כדי שיכנס ליום בתשובה. ואילו וידוי יום הכיפורים הוא וידוי של כפרה, כדי שיום הכיפורים יכפר עליו.

ד) מה שהרמב"ן קבע שיום הכיפורים מכפר בסופו, דבר זה תלוי במחלוקת אמוראים בירושלמי בסוף יומא. הכי איתא התם: אם אין שעיר היום מכפר. כיצד הוא מכפר? ר"ז אמר כל שהוא. ר' חנניא אמר בסוף. ע"כ. מבואר דנחלקו ר"ז ור"ח אי יוה"כ כל שעה ושעה מכפר או דוקא סוף היום מכפר.

והנה גם בש"ס בבלי מצאנו שעמד רבא על ענין כפרת יוה"כ, במסכת כריתות דף ז' ע"א: רבא אמר וכו' מודה רבי בעבירות דיוה"כ גופיה דלא מכפר, דאי לא תימא הכי כרת דיוה"כ לרבי כיון דבכל שעתא ושעתא מכפר היכי משכחת לה? ע"כ. מוכח דס"ל לרבא דיוה"כ מכפר כל שעה ושעה, ודלא כפי שכתב הרמב"ן. וגם הרחיה הראשונה של הגמרא שם, דמשכח"ל לרבי כרת ביומא כגון דבהדי דקאכל נהמא חנקתיה אומצא ומת, מוכח דדוקא משום דמת מיד אין לו כפרה. אך אם היה גומר אכילתו ומת אחר כך, שוב לרבי יוה"כ היה מכפר עליו. וע"כ משום דכל שעה ושעה יוה"כ מכפר.

[ובכית זבול(ח"א סי' כ' אות ד')] הביא עוד ראייה דיוה"כ מכפר כל שעה ושעה, שהרי יש להקשות מדוע הגמ' לא תירצה אליבא דרבי דמשכחת ליה כרת דיומא באומר אחטא ויוה"כ יכפר, דמודה רבי דאינו מכפר. ותירץ האדמו"ר מקאצק וצ"ל דממ"נ אם ידע דאין יוה"כ מכפר בכה"ג, הרי לא שייך שיאמר אחטא ויוה"כ יכפר. ואם לא ידע, וחשב שגם בכה"ג יוה"כ מכפר, הרי זה שוגג בכרת, שהרי חשב שאין חיוב כרת למעשה.

וכתב על כך מרן הרב חרל"פ וצ"ל דתירוץ זה ניחא רק אי נימא דיום הכיפורים מכפר כל שעה ושעה, וא"כ חשב שאין כריתות גם על חטא בו ביום. אך אי נימא דיוה"כ מכפר בסופו, הרי שפיר איכא כרת ביום, אלא דסופו מכפר, וא"כ גם באומר אחטא ויוה"כ יכפר ידע דאיכא כרת. אלא דחשב דסופו של יום יכפר, וא"כ אי"ז שוגג בכרת. עיי"ש בדבריו.]

ה) ולפ"ז קשה על הרמב"ן דנקט כמילתא דפשיטא דאין יוה"כ מכפר אלא בסוף היום, הרי מוכח מדברי רבא דס"ל דיוה"כ מכפר כל שעה ושעה ולא מצאנו

חולקים עליו בענין זה? ועוד, לפי הרמב"ן יוצא שהברייתא הדנה בחיוב וידוי בערב יוה"כ וכיוה"כ ס"ל דיוה"כ מכפר בסופו. וקשה, מה ראה רבא לחלוק על ברייתא שאין עליה עוררין?

ויש לומר דס"ל לרמב"ן דאמנם מוכח דרבי סבר דיוה"כ מכפר כל שעה ושעה, אך אין מכאן ראייה דגם רבנן ס"ל הכי. דוקא רבי דס"ל דיוה"כ מכפר גם ללא תשובה, הוא סובר דכח כפרה זו היא כל שעה ושעה. אך רבנן דס"ל דאין כפרת יוה"כ ללא תשובה, ס"ל נמי דאין כפרת יוה"כ אלא בשעת הקרבת השעיר או בסיומו של יום.

(ו) ועדיין יש לעיין, מה הביא את הרמב"ן לתלות את פירוש הברייתא דוידוי דיוה"כ בסברא זו דאין יוה"כ מכפר אלא בסופו? ונראה דהיה לו לרמב"ן הכרח לבאר כך את הברייתא. דהנה, פשט הברייתא צ"ב מדוע אין מוזכר חיוב וידוי בערבית? ואליבא דרמב"ם אי"ז קשה, דוידוי אחר שיאכל וישתה הוא הוידוי דליל יוה"כ. אך לרמב"ן קשה. וע"כ תי' הרמב"ן דאין צריך להזכיר את הוידוי דיוה"כ, כי ודאי חייב להתודות כדי להתכפר. אלא שהתנא כתב שיש חידוש בשאר הוידויים דיוה"כ, כיון שכבר התודה מדוע חוזר ומתודה שוב? וע"כ תי' הרמב"ן דחיישינן שמא אירע לו דבר עבירה במשך היום, ולכן צריך לחזור ולהתודות לפני שעת הכפרה.

אמנם כל זה יתכן רק אם נאמר שיום הכיפורים מכפר רק בסופו. אך אם כל שעה ושעה ביום הכיפורים מכפר, שוב לא קשה מדוע חוזר ומתודה, כי כל וידוי מועיל לכפרה חדשה, ואי"צ לומר שמתודה משום חשש שמא אירע לו דבר עבירה. אך אם כן, חזרה קושיא לדוכתא, מדוע הזכיר התנא כל הוידויים חוץ מוידוי דערבית? ושוב אי"ל דהוא משום דוידוי דיוה"כ הוא פשוט ואי"צ להזכיר אותו, שהרי התנא כתב את כל שאר הוידויים דיוה"כ, וכל הוידויים שיום הם, ואין באחד מה שאין בחבירו.

ולכן הכריח הרמב"ן דע"כ ס"ל לתנא שכפרת יוה"כ הוא בסופו של יום. ולכן יש הבדל בין הוידויים של יוה"כ. הוידוי של ערבית בא לצורך הכפרה של יוה"כ שתבוא בסופו של יום. ושאר הוידויים באים שמא אירע דבר עבירה אחרי תפלת ערבית.

(ז) נמצא לפי הרמב"ן שיש ג' עניני וידוי: וידוי ערב יוה"כ שהוא כדי שיכנס ליום בתשובה; וידוי ליל יוה"כ ערבית, שהוא עבור הכפרה שתבוא בסופו של יום הכיפורים; ושאר הוידויים של תפלות יוה"כ שגם הם עבור הכפרה שתבוא בסופו של יום, ואומרים אותם שמא אירע דבר עבירה אחרי הוידוי של ליל יוה"כ.

(ח) והנה הרמב"ם כתב בפ"ב מהלכות תשובה הל"ח: הוידוי שנהגו בו כל ישראל אבל אנחנו חטאנו. והוא עיקר הוידוי. ע"כ. ולכאורה דבריו סותרים את מה שכתב בפרק א' מהלכות תשובה הל"א: כיצד מתודין? אומר אנא

ה' חטאתי עויתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך והרי נחמתי ובושתי במעשי ולעולם איני חוזר לדבר זה. זהו עיקרו של וידוי. ע"כ.

וי"ל בדעת הרמב"ם דס"ל דשני מיני וידויים הם — וידוי של תשובה וידוי של כפרה. דהנה לא רק השב בתשובה חייב בוידוי, אלא גם המתכפר, וכמבואר בדבריו שם בפ"א הל"א באריכות. מה שכתב הרמב"ם בפרק א' הוא בוידוי של תשובה, כמבואר גם מתוכן הוידוי. ואילו מה שכתב הרמב"ם בפרק ב' הוא לגבי וידוי של כפרת יום הכיפורים.

ט) והמנחת חינוך מצוה שס"ד הקשה עוד קושיא על הרמב"ם. בפרק א' כתב הרמב"ם שצריך לומר אנה ה'. והמקור הוא בוידוי של כהן גדול ביוה"כ, דילפינן מגז"ש דבעינן למימר אנה ה'. וצ"ל דילפינן כל הוידויים מוידוי כה"ג. אך א"כ קשה מדוע בוידוי יוה"כ כתב הרמב"ם שעיקר הוידוי הוא אבל אנחנו חטאנו, ולא כתב שצ"ל גם אנה ה'? עיי"ש בדבריו. ולגבי קושיא זו לא נוכל להסתפק בהבדל בין וידוי של תשובה ובין וידוי של כפרה, שהרי המקור הוא בוידוי של הכהן גדול ביוה"כ שהוא וידוי של כפרה.

ויש לומר דוידוי הוא גם גדר של תפלה. ומה שצ"ל אנה ה' הוא כדי שיחשב תפלה. אמנם ביוה"כ כיון שאומר את הוידוי בתוך התפלה אין צורך לומר אנה ה' כדי שיחשב תפלה. ולכן אחרי שהרמב"ם כתב(הלכה ז') שהוידוי של יוה"כ הוא כתפלה, הוא כתב(הלכה ח') שעיקר הוידוי הוא אבל אנחנו חטאנו, ולא הזכיר אנה ה'.

י) הנה מקור דברי הרמב"ם לגבי נוסח הוידוי של יוה"כ הוא בסוגיא שם ביומא, מיד אחרי הברייתא דמצות וידוי דיוה"כ ועיוה"כ. ומשמע שהוידויים המובאים שם נאמרו על כל הברייתא, דהיינו בין בוידוי דיוה"כ ובין בוידוי דעיוה"כ.

ולפ"ז מובן מה שנחלקו הרמב"ם ורמב"ן בוידוי דעיוה"כ. הרמב"ן כתב דהוא וידוי של תשובה, כדי שיכנס ליום הכיפורים מתוך תשובה. ואילו ביוה"כ הוא וידוי של כפרה, כפי שהבאתי דבריו לעיל. אך הרמב"ם אינו יכול להסביר את הגמרא כרמב"ן, שאם כדבריו היה צריך להיות נוסח אחר של וידוי בעיוה"כ, דהיינו נוסח וידוי של תשובה. ומשמע בגמרא שנוסח אחד לכל הוידויים. ולכן ביאר הרמב"ם דכולהו חדא וידוי הוא, דהיינו וידוי של כפרה. [וצ"ל שגם אם הקדים את הוידוי לפני כניסת עצמו של יום עלה לכפרה של היום. ועיין מש"כ הנצי"ב במרומי שדה לבאר את המחלוקת בין הרמב"ם והרמב"ן עפ"י הא דצריך להתודות סמוך לכפרה. ואפשר להוסיף לזה מה שכתב החי"א כלל קמ"ד סי' ט': כיון שחייב כל אדם להתודות ביוה"כ תקנו חז"ל להקדים הוידוי בתפלת מנחה שכבר מחצות היום מתחיל להתנוצץ קדושת היום. ע"כ.]

יא) והנה כל דין וידוי בחזרת הש"ץ הוא רק בוידוי דכפרה, וכעין וידוי דכה"ג ביוה"כ. אבל בוידוי של תשובה לא מצאנו שהש"ץ יתודה כדי להוציא

את הרבים ידי חובתם. ועל כן לרמב"ן אין מקום שהש"ץ יתודה כחזרת התפלה בעינה"כ, כיון דוידוי של תשובה הוא. אך לרמב"ם שפיר יש מקום לש"ץ לחזור ולהתודות להוציא את הרבים ידי חובתם, כמו ביוה"כ גופא, דחד וידוי הוא, וכפי שנתבאר.